

Bokanmeldelse

Synnøve Bendixsen, Mary Bente Bringslid, Halvard Vike (Red.)

Egalitarianism in Scandinavia. Historical and Contemporary Perspectives

ISBN 978-3-319-59790-4

Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan 2018

Tone Høgblad

Stipendiat, Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo

tone.hogblad@sai.uio.no

Hun forsker på hvordan tro ser ut i et av verdens mest sekulære land, spesifisert gjennom ulike former for karismatisk kristendom. Hun har empirien sin fra en internasjonal misjonsorganisasjon og fra en av Norges største pinsemenigheter.

Marianne E. Lien

Professor, Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo

m.e.lien@sai.uio.no

Hun er særlig opptatt av materialitet, og interessert i hvordan praksiser knyttet til mat, husdyrhold og omgivelser konstituerer kulturelle virkeligheter og sosiale relasjoner. Lien har gjort forskning i Tasmania og Norge og har en langvarig interesse for Finnmark. Akkurat nå gjennomfører hun et prosjekt om norske hytter, slekt og familie. Hun har blant annet utgitt *Becoming Salmon. Aquaculture and the domestication of a Fish* (University of California Press 2015), og redigert (med Heather Swanson og Gro B. Ween) *Domestication Gone Wild. Policies and Practices of Multispecies Relations* (Duke 2018).

Denne boka er et viktig bidrag til nordisk og norsk antropologi. Inspirert av klassiske tekster om likhet, likeverd og egalitet, reiser den spørsmål om hvordan disse prinsippene kommer til uttrykk i dagens skandinaviske velferdsstater. Hva kan en slik utforskning fortelle oss om egalitarianisme som analytisk begrep, og som empirisk mulighet? Kan forestillinger om likhet skape ulikhet? Hvordan håndteres prinsipper om likebehandling og universalisme i møte med forskjeller knyttet til kjønn, klasse og etnisitet? Spørsmålene er høyst nærværende og de besvares både historisk og etnografisk. Selv om antologien primært er forfattet av antropologer, har den innledende historiske bidrag og berører debatter både innenfor historie og statsvitenskap.

Med et fokus på likhet som ideologi og praksis skriver redaktørene seg inn i en relevant fagtradisjon i antropologisk forskning i og om Norden. Introduksjonskapittelet åpner med referanse til John Barnes' klassiske nettverksstudier fra Bremnes på 1950-tallet, og fortsetter kronologisk med Jonas Frykman og Orvar Löfgrens bidrag om stadig kultivering av svensk middelklasse, Marianne Gullestads arbeider om likeverd som likhet, samt debattene som fulgte med i referanse til etnografi fra henholdsvis Norge og Danmark (Bruun, Jakobsen & Krøier, 2011; Lien, Lidén & Vike, 2001). Boka viser at likhetstematikken stadig er aktuell, spesielt i forhold til migrasjon, flyktninger og velferdsstatlige fordelingsmekanismer, og inkluderer også nyere teoretiske bidrag, som Bruce Kapferers begrep om egalitetens dialektiske spenning mellom likhet og ulikhet, og likhetsideologiens ulikhetsskapende konsekvenser.

Den første bolken tar for seg likhetsideens historie i konstruksjonen av Norden (Bo Stråth) og i norsk historieskriving (Jan Eivind Myhre), og gir en historisk gjennomgang av det spesielle ved etableringen av de nordiske demokratiske velferdsstatene. For mange lesere er dette gammelt nytt. Stråths tekst er enkelte steder nesten ordrett identisk med hans bidrag til *The Cultural Construction of Norden* (Sørensen & Stråth, 1997), og etterlater en viss undring hos den eldre leser over disse narrativenes standhaftighet, uten at referansen er direkte sitert. For yngre lesere gir det historiske tilbakeblikket likevel et godt grunnlag for forståelse av velferdsstatens framvekst, kraften i sivilsamfunnet, bøndernes sterke deltakelse i styre og stell, og den nordiske løsningen på det iboende spenningsforholdet mellom individuell frihet og egalitet/likhet – beskrevet som den nordiske *Sonderweg* (Sejersted, 1983). Den historiske kanon mobiliseres altså innledningsvis som forklaring på at de skandinaviske landene i dag, eller inntil ganske nylig, framstår som forholdsvis egalitære i et bredere komparativt perspektiv. Forestillingen om skandinavisk likhet utfordres imidlertid av Simone Abrams kritiske analyse av reifisering av likhetsfortellingen innen statsvitenskap, historie og antropologi. Dette gjelder spesielt, hevder hun, når Norden beskrives på engelsk og mange av nyansene fra norsk akademisk debatt forsvinner. Dette er et viktig korrektiv som følges opp gjennom flere av de mer etnografiske kapitlene.

Den andre bolken tar for seg institusjonalisering av likhetsidealer og likhetspraksis. Halvard Vikes artikkel er også kritisk til forestillinger av likhet som et slags skandinavisk kulturelt premiss. Med referanse til politisk mobilisering understreker han hvordan egalitær praksis og tillit til institusjoner snarere er et resultat av spenninger mellom ulike interessegrupper og et uttrykk for nokså vellykkede former for konfliktløsning. Dette perspektivet er en viktig påminnelse om at tilsynelatende særtrekk som likhet ikke kommer av seg selv, men er et resultat av ulike former for institusjonelt, politisk, ideologisk og relasjonelt arbeid. Slike prosesser kan studeres i lokalpolitikk, ikke minst i de porøse grenseflatene mellom stat og sivilsamfunn, stat og kommunepolitikk, og mellom stat og marked. Her ser vi både hvordan institusjonalisering av tillitsrelasjoner og likhet kan sette et kraftfullt preg på lokal politikkutforming (Christian Lo), men også hvordan likhetsskapende mekanismer er skjøre konstruksjoner i møtet mellom stat og neoliberal markedsideologi (Maja Hojer Bruun).

På sitt beste viser boka hvordan skandinaviske velferdsstater, gjennom å være individualiserende og universalistiske på samme tid, skaper et landskap det er vanskelig for nykommere å navigere i. Bokas fokus i annen halvdel er nemlig nesten utelukkende på «nykom-

mere»; enten de er veletablerte barn av 70-tallets arbeidsmigranter (Monica Five Aarset), etablerte innvandrere og flyktninger i Norge (Ida Erstad, Christine Jacobsen) eller Danmark (Birgitte Romme Larsen), eller «papirløse» asylsøkere uten tilgang til de mest elementære av velferdsstatens goder (Marry-Anne Karlsen).

Den tvetydige statusen til papirløse flyktninger, som tilstedeværende i staten, men ikke medlemmer i den, settes i bokas tredje bolk sammen med danske kreftpasienter (Camilla Hoffman Merrild) og kulturmøter på en norsk helsestasjon som empiriske eksempler på (forsøksvis) egalitær velferd. Spesielt Erstads empiri viser hvordan en fellesskapsfølelse kan ta utgangspunkt i erkjent forskjell, konkretisert gjennom møter mellom norske sykepleiere og migrantmødre på en lokal helsestasjon, der blant annet forholdet mellom omsorg og kontroll, privat og offentlig skaper en tosidig og selvmotsigende egalitet.

I bokas siste bolk; «Egalitarianisme, ulikhet og forskjell», skriver Birgitte Romme Larsen om nyankomne flyktninger i bygde-Danmark og viser hvordan de nasjonale integreringsstrategiene møter homogene danske lokalsamfunn med implisitte normer og forventninger til kroppslige praksiser. Kjell Hansens bidrag synliggjør en annen side av flyktningeutfordringen i en beskrivelse av det svenske møtet med flyktningebølgen i 2015, og hvordan det ble erfart både av statlige og sivile velferdsutøvere. Five Aarset skriver om barn av de første arbeidsinnvandrerne til Norge, selve lakmustesten på graden av vellykket integrering, og viser hvordan norskhet blir en ressurs som fører til en stadig reforhandlet, betinget tilhørighet.

Redaktørens utvalg av tekster gir leseren solid innsikt i hvordan likhet som praksis og idé manifesterer seg i møter mellom velferdsstatens institusjoner og nykommere som ikke riktig passer inn i det norske eller skandinaviske «vi». Dette er viktig og innsiktsfullt, men fokuset på migranters ulikhet bekrefter indirekte fortellingen om Skandinavia som «likere før», og forestillingen om migrasjon og nye kulturelle, religiøse og språklige forskjeller som en særlig utfordring for velferdsstatsmodellen.

Bokas historiske orientering gjør det likevel rimelig å spørre: Hvordan håndterte den gryende velferdsstaten kulturelle, religiøse og språklige forskjeller *før* pakistanerne, somalierne og syrerne meldte sin ankomst? Hvilken kapasitet for forskjellshåndtering, og hvilke modeller for likebehandling fantes i de statlige institusjoner *allerede*? Slike spørsmål kunne lett ha blitt belyst dersom redaktørene hadde valgt å berøre forskjellighet slik den gjør seg gjeldende i nord, spesielt i forholdet mellom det samiske og det norske. Et slikt perspektiv ville synliggjort en slående kontinuitet mellom velferdsstatens dannelsesprosjekt overfor nyankomne innvandrere («integrasjon») og mer enn hundre år med statlige overgrep overfor samiske liv og levesett («fornorsking»). Utenforskap ville også fått en ny dimensjon dersom man hadde nevnt at eierskap til gård og grunn (som var selve forutsetning for stemmerett på 1800-tallet og opphavet til bondens sterke representasjon i norsk politikk ifølge flere av bidragsyterne) var forbeholdt de som snakket, skrev og leste norsk, slik at samisktalende forble eiendomsløse til langt inn på 1900-tallet (Helander, 2004). Den harmoniske fortellingen om tillit, likhet og fravær av voldelig konflikt ville også ha blitt nyansert med et perspektiv fra nord, og det er oppsiktsvekkende at Kautokeino-opprøret fra 1852 ikke nevnes hverken av Vike eller Myhre, som begge understreker vellykket konfliktløsning som et særtrekk ved nasjonalstatens framvekst i Norge. Kautokeino-opprøret var som kjent et voldelig opprør mot statens representanter der handelsmann og lensmann ble drept, sog-

nepresten pisket, to samiske opprørere døde og to samiske ledere senere ble halshogget som straff. Myhres påstand om et bemerkelseverdig fravær av voldelige konflikter under hele det nittende århundre er dermed ikke bare historisk feil. Det kan også leses som et uttrykk for en mer systematisk fortielse eller forglemmelse av erfaringer og historiske hendelser som rokker ved forestillingen om Norge som kulturelt homogent og «norsk». At samiske erfaringer av «utenforskap» og skam overhodet ikke blir berørt, understøtter dette inntrykket.

Likheter og forskjeller i Norden har også en rasemessig dimensjon (se f.eks. Kyllingstad, 2012), og koblingen mellom rasemessige forskjeller og forskjeller i væremåte og intellektuelle evner stod sterkt under framveksten av nasjonalstaten. Hva kan de offentlig finansierte skalle målingene fra mellomkrigstiden og undersøkelsen av den nordiske rase fortelle oss om de skandinaviske statenes selvforståelse? En større oppmerksomhet om skyggesiden av skandinavisk likhetspraksis, også historisk, kunne gitt oss et bredere komparativt grunnlag for forståelsen av velferdsstatens møter med migranter i dag.

En annen dimensjon som kunne utdypes er tro. Myhre skriver i sitt bidrag at Norge allerede på 1800-tallet var på vei mot en sekulær lutheranisme, likevel er problematiseringen av sekularismen utelatt. En sekulær stat kjennetegnes ikke først og fremst av fraværet av tro, men en toleranse for trospluralisme. Tro skaper likevel både likhet og ulikhet, og er en evig kilde til konflikt, også i presumptivt sekulære regioner som Norden. Noe av det første som ble gjort for å fornorske samene, var å brenne runebommene deres. Hijab er et av de få klesplagg som er gjenstand for debatt om statlig regulering. Boka henviser riktignok til Lutheranisme og Haugianerne, og synliggjør tro som en del av å være minoritet, men samtidige etnografiske skildringer med tro i sentrum uteblir. Med tanke på Nordens særegne posisjon som et av verdens angivelig mest sekulære steder kunne dette vært interessant å problematisere.

Til tross for disse innvendingene er boka et viktig bidrag til etnografien om Norge og Skandinavia. Mange av kapitlene kan leses for seg, og spesielt de etnografiske kapitlene kan anbefales som pensumslitteratur både for antropologistudenter og andre med interesse for forholdet mellom skandinaviske velferdsstater og for migranternes møter med ulike (u)likhetsskapende tiltak.

REFERANSER

- Bruun, M. H., Jakobsen, G. S. & Krøjer, S. (Red.) (2011). Introduction: The concern for sociality – Practicing equality and hierarchy in Denmark. *Social Analysis* 55(2), 1–19.
- Helander, K. R. (2004). Treatment of Sámi settlement names in Finnmark in official Norwegian place name policy. *Dieđut* 3, 102–122.
- Kyllingstad, J. R. (2012). Norwegian Physical Anthropology and the Idea of a Nordic Master Race. *Current Anthropology* 23(5), S46–S56.
- Lien, M. E., Lidén, H. & Vike, H. (Red.) (2001). *Likhetens Paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sørensen, Ø. & Stråth, B. (Red.) (1997). *The Cultural Construction of Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.